

Στάσεις των φοιτητών των Σχολών Υγείας έναντι των ηλικιωμένων

Ιωαννίδου Κυριακή¹, Τρόλα Αλεξία¹, Κοσιώνη Ε. Αναστασία²

Η διαχείριση του αυξανόμενου ποσοστού των ηλικιωμένων ασθενών θα αποτελέσει μία από τις βασικές προκλήσεις των Συστημάτων Υγείας στο άμεσο μέλλον. Οι προκαταλήψεις και τα αρνητικά στερεότυπα έναντι των ηλικιωμένων είναι δυστυχώς διαδεδομένα στη σύγχρονη κοινωνία και εκτείνονται σε όλες τις κοινωνικές και επαγγελματικές δομές, ακόμα και στο χώρο της Υγείας. Αρκετές μελέτες καταδεικνύουν την ύπαρξη αρνητικών στάσεων έναντι των ηλικιωμένων μεταξύ των φοιτητών, του εκπαιδευτικού προσωπικού και των επαγγελματιών της Υγείας και επισημαίνουν το φόβο για τις πιθανές αρνητικές επιπτώσεις στην ποιότητα της γενικής και στοματικής τους φροντίδας. Έχουν μελετηθεί γενικότεροι δημογραφικοί και κοινωνικοί παράγοντες καθώς και αρκετές εκπαιδευτικές παρεμβάσεις, χωρίς όμως να καταλήγουν σε ασφαλή συμπεράσματα. Φαίνεται ότι η συχνότητα των επαφών με ηλικιωμένους στο προσωπικό και οικογενειακό περιβάλλον, η τοπική κουλτούρα, το επίπεδο σπουδών και η κλινική εμπειρία με ηλικιωμένους ασθενείς επηρεάζουν τις στάσεις των φοιτητών. Η σύγχρονη έρευνα επικεντρώνεται σε εκείνες τις εκπαιδευτικές μεθόδους και τεχνικές που θα μπορέσουν να βελτιώσουν τις στάσεις και συμπεριφορές των φοιτητών και του προσωπικού έναντι των ηλικιωμένων. Η γηριατρική, γηροδοντιατρική και γεροντολογική εκπαίδευση θα πρέπει να ενταθούν και να ενισχυθούν σε όλα τα επίπεδα της Εκπαίδευσης των υγειονομικών: προπτυχιακή, μεταπτυχιακή και συνεχιζόμενη.

ελληνική νοσοκομειακή οδοντιατρική 9: 101-106, 2016

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τα μέσα του 20ου αιώνα συντελείται μία «παγκόσμια δημογραφική επανάσταση» που αφορά στην αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων (άτομα άνω των 65 ετών) στο γενικό πληθυσμό. Αυτό αποδίδεται σε δύο βασικούς λόγους: στην υπογεννητικότητα και στην αύξηση του προσδόκιμου ζωής¹. Καθώς το γήρας συνοδεύεται

από αύξηση της νοσηρότητας, η διαχείριση του αυξημένου ποσοστού των ηλικιωμένων ασθενών θα αποτελέσει μία από τις βασικές προκλήσεις και προτεραιότητες των Συστημάτων Υγείας διεθνώς^{1,4}. Λαμβάνουν όμως οι ηλικιωμένοι την περίθαλψη που χρειάζονται; Ή μήπως η ηλικία τους και μόνο αποτελεί εμπόδιο στην παροχή της καλύτερης δυνατής φροντίδας;

Δυστυχώς οι σύγχρονες μελέτες δείχνουν ότι οι προκαταλήψεις και τα αρνητικά στερεότυπα έναντι των ηλικιωμένων είναι ευρέως διαδεδομένα στη σύγχρονη κοινωνία και εκτείνονται σε όλες τις κοινωνικές δομές, ακόμα και στο χώρο της Υγείας. Πρόκειται για μία μορφή «ηλικιακού ρατσισμού» που βασίζεται αποκλειστικά και μόνο στην ηλικία του ατόμου.

Για την καλύτερη περιγραφή αυτής της μορφής ρατσισμού έναντι των ηλικιωμένων, εισήχθη από τον Robert Butler το 1969 ο όρος «ageism», ο οποίος εκφράζει τη συστηματική και βασισμένη σε στερεότυπα διάκριση έναντι ατόμων, εξαιτίας της προχωρημένης ηλικίας

Λέξεις κλειδιά: προκατάληψη έναντι γήρατος, φοιτητές επιστημών υγείας, ηλικιωμένοι, στάσεις.

¹ Φοιτήτρια Οδοντιατρικής Σχολής ΕΚΠΑ

² Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Γηροδοντιατρικής Οδοντιατρικής Σχολής ΕΚΠΑ

Ίδρυμα προέλευσης: Γνωστικό αντικείμενο Γηροδοντιατρικής. Εργαστήριο Προσθετικής, Οδοντιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

τους⁵. Ο Butler ταυτοποίησε τρεις διασυνδεδεμένες πλευρές του όρου: α) στάσεις που υποδηλώνουν προκατάληψη έναντι του γήρατος και των ηλικιωμένων, που περιλαμβάνουν ακόμα και προκαταλήψεις και στερεότυπα των ίδιων των ηλικιωμένων για τον εαυτό τους, β) πρακτικές διάκρισης έναντι των ηλικιωμένων, όπως για παράδειγμα, στην αγορά εργασίας και σε άλλες κοινωνικές δομές και ρόλους και γ) γενικότερες πολιτικές και θεσμικές καταστάσεις και παρεμβάσεις που συντηρούν τα αρνητικά στερεότυπα σχετικά με τη μεγαλύτερη ηλικία, ελαττώνουν τις πιθανότητες για μία ικανοποιητική ζωή και υποθάλπουν την προσωπική αξιοπρέπεια των ηλικιωμένων⁶.

Το επίμαχο ζήτημα απασχολεί την επιστημονική κοινότητα, εφόσον έρευνες καταδεικνύουν την ύπαρξη σχετικών προκαταλήψεων μεταξύ των φοιτητών, του εκπαιδευτικού προσωπικού και των επαγγελματιών της Υγείας, με πιθανή επίπτωση στη γενική και στοματική φροντίδα των ηλικιωμένων ασθενών. Ο κίνδυνος αφορά στην παροχή κατώτερου επιπέδου φροντίδας αποκλειστικά και μόνο με γνώμονα την ηλικία του ασθενούς⁷⁻⁹. Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η διερεύνηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, στην Ελλάδα και διεθνώς, σχετικά με τις στάσεις των φοιτητών των Σχολών Επιστημών Υγείας έναντι των ηλικιωμένων και των παραμέτρων που τις επηρεάζουν.

ΜΕ ΠΟΙΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΜΕΛΕΤΑΤΑΙ Η ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ;

Με το θέμα των στάσεων, συμπεριφορών και προκαταλήψεων των φοιτητών των Επιστημών Υγείας έναντι της γήρανσης και των ηλικιωμένων ασχολήθηκαν αρκετοί ερευνητές. Για τη μελέτη του φαινομένου στα τελευταία 40 έτη αναπτύχθηκαν διάφοροι τύποι ερωτηματολογίων, που αναπροσαρμόζονται και εκσυγχρονίζονται ανάλογα με τις αλλαγές που παρατηρούνται στην κοινωνία. Παραδείγματα τέτοιων ερωτηματολογίων είναι τα εξής:

Η κλίμακα *Ageing Semantic Differential (ASD)*, η οποία σχεδιάστηκε το 1969¹⁰. Αποτελείται από τριάντα δύο προτάσεις, που καταγράφουν τις συμπεριφορές, τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα έναντι των ηλικιωμένων. Λόγω της παλαιότητάς της ακολούθησαν νεότερες εκδόσεις που προσπάθησαν να εκσυγχρονίσουν και προσαρμόσουν την κλίμακα στα σύγχρονα δεδομένα^{11,12}. Μία άλλη ευρέως χρησιμοποιούμενη κλίμακα είναι αυτή του Kogan (*Kogan's Attitudes Toward Old People Scale-KAOP*)¹³ που περιλαμβάνει 17 αρνητικά και 17 αντίστροφα θετικά διατυπωμένες ερωτήσεις σε μία 6-βάθμια κλίμακα. Η κλίμακα του Kogan έχει μεταφραστεί και σταθμιστεί σε πολλές γλώσσες, όπως και στα ελληνικά, όπου έχει κριθεί αξιόπιστη και έγκυρη¹⁴.

Μία κλίμακα που μετρά κυρίως τις γνώσεις έναντι των ηλικιωμένων αναφορικά με το σωματικό, ψυχικό και κοινωνικό τομέα είναι η κλίμακα του Palmore που κυκλοφορεί σε δύο εκδοχές (*Facts on Aging Quizzes I & II-FAQ I & FAQ II*)^{15,16}. Περιλαμβάνουν από 25 προτάσεις, ισοδύ-

ναμες ως προς τους στόχους, που συνήθως χρησιμοποιούνται συνδυαστικά για να αποτιμήσουν τα αποτελέσματα μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης. Η FAQ I έχει μεταφραστεί και σταθμιστεί και στα ελληνικά¹⁷.

Άλλες κλίμακες που έχουν χρησιμοποιηθεί είναι η 14-βάθμια *Geriatrics Attitudes Scale*¹⁸ που σταθμίστηκε αρχικά σε ειδικευόμενους γιατρούς, η *Fraboni Scale of Ageism (FSA)*¹⁹ που αποτελείται από 29 ερωτήματα και η *Maxwell-Sullivan Attitude Survey (MSAS)*²⁰, η οποία περιλαμβάνει 29 ερωτήσεις τύπου Likert που καλύπτουν πέντε τομείς: γενικές στάσεις, κόστος-όφελος, χρόνος και ενέργεια, θεραπευτικό δυναμικό και εκπαιδευτική προετοιμασία. Μία πρόσφατη κλίμακα είναι αυτή των North και Fiske²¹ (*the Succession, Identity, and Consumption scale / SIC*), η οποία προσπαθεί να ενσωματώσει σύγχρονα δεδομένα στην κατασκευή των ερωτημάτων. Η πληθώρα των εργαλείων που χρησιμοποιούνται για τη μελέτη των στάσεων και προκαταλήψεων έναντι του γήρατος δυσχεραίνουν τη συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων και αποτελούν μία από τις πιθανές αιτίες που αποτρέπει τη διεξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

ΣΤΑΣΕΙΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ ΔΙΕΘΝΩΣ

Από την ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας, ιδιαίτερα στο χώρο της Ιατρικής και Νοσηλευτικής, προκύπτει ότι η προκατάληψη έναντι του γήρατος αποτελεί υπαρκτό φαινόμενο στις περισσότερες κοινωνίες²². Συστηματική ανασκόπηση μελετών από το 2000 ως το 2012, στο χώρο της Νοσηλευτικής, κατέγραψε μικρή επιδείνωση των στάσεων των νοσηλευτών έναντι των ηλικιωμένων²².

Στάσεις πριν την εισαγωγή στο Πανεπιστήμιο

Η καθημερινότητα και εμπειρία μέσα από την τοπική κοινωνία και την οικογένεια οδηγούν στη διαμόρφωση συγκεκριμένων στερεοτύπων έναντι των ηλικιωμένων, ήδη πριν την εισαγωγή των φοιτητών στο Πανεπιστήμιο. Η άποψη αυτή σχετίζεται με την τοπική κουλτούρα, τη θρησκεία, τα προσωπικά πιστεύω και αξίες, τις ιδέες που διακινούνται μέσα από τα μέσα ενημέρωσης, την πολιτική κατάσταση, τη συναναστροφή με ηλικιωμένους στην οικογένεια κ.λ.π.²³⁻²⁸. Ειδικότερα, η προηγούμενη συχνή επαφή με ηλικιωμένους (πχ. παπούς και γιαγιά) αποδείχθηκε ότι επηρεάζει θετικά τη διαμόρφωση της στάσης φοιτητών και ειδικευομένων^{26,27,29}.

Η εθνικότητα κατέχει σημαντικό ρόλο στον σχηματισμό θετικών ή αρνητικών στάσεων έναντι των ηλικιωμένων, χωρίς ωστόσο να μπορούμε να καταλήξουμε σε σαφή συμπεράσματα. Γενικά επικρατεί η άποψη ότι η Κομφουκιανική παράδοση στην Ασία εκφράζεται ως θετικότερη στάση έναντι των ηλικιωμένων, σε σχέση με άλλες περιοχές του πλανήτη, όπου οι ηλικιωμένοι μπορεί να θεωρούνται μη παραγωγικοί, ασθενείς και αδύναμοι, εικόνα που υποστηρίζεται και από τα τοπικά MME²⁴. Μελέτες σε φοιτητές Ιατρικής στη Σιγκαπούρη έδειξαν ιδιαίτερα θετική στάση των φοιτητών έναντι των ηλικιωμέ-

νων, γεγονός που αποδόθηκε στην τοπική κουλτούρα αρκετών λαών της Ασίας^{23,30}. Από την άλλη, ενδιαφέροντα είναι τα ευρήματα μελετών σε «πολυεθνικά» Πανεπιστήμια των ΗΠΑ, όπου οι φοιτητές και ειδικευόμενοι Αμερικανο-ασιατικής καταγωγής παρουσίασαν τις αρνητικότερες στάσεις έναντι των ηλικιωμένων^{21,29,31}. Ωστόσο άλλες μελέτες, πάλι σε Πανεπιστήμια των ΗΠΑ δεν έδειξαν διαφορές σε σχέση με την εθνικότητα³². Οι διαφορές αυτές στις μελέτες μπορεί να αποδοθούν τόσο στη μεθοδολογία καταγραφής όσο και στην ταχύτητα των κοινωνικών αλλαγών που καταγράφονται στις σύγχρονες τοπικές κοινωνίες.

Το φύλο

Η επίδραση του φύλου δεν είναι ξεκάθαρη. Ορισμένες έρευνες υποστηρίζουν ότι ο γυναικείος πληθυσμός έχει θετικότερη άποψη για τους ηλικιωμένους, λόγω του ιδιαίτερου ρόλου των γυναικών ως παρόχων φροντίδας στην κοινωνία^{25,21,32}. Ωστόσο μελέτη στις ΗΠΑ κατέληξε σε αντίθετα ευρήματα, με τις γυναίκες να εκφράζουν αρνητικότερη στάση έναντι των ανδρών³⁴. Άλλες μελέτες δεν βρήκαν διαφορές μεταξύ των δύο φύλων^{23,26,34,35,36}.

Ο ρόλος της ηλικίας

Σχετικά με την επίδραση της ηλικίας των φοιτητών, οι απόψεις διίστανται^{4,21,26,32,37}. Ωστόσο, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία γιατροί θεραπεύουν περισσότερους ηλικιωμένους απ' ό,τι οι νεότεροι³⁸.

Ο ρόλος της εκπαίδευσης

Κάποιες μελέτες κατέδειξαν ότι προϊούσης της εκπαίδευσης των υγειονομικών βελτιώνονται και οι στάσεις τους έναντι των ηλικιωμένων²⁹. Με βάση τις περισσότερες μελέτες, οι τελειόφοιτοι, οι κλινικοί φοιτητές και το εκπαιδευτικό προσωπικό των Σχολών Υγείας έχουν θετικότερες στάσεις έναντι των ηλικιωμένων, σε σχέση με τους πρωτοετείς και τους εκπαιδευόμενους χωρίς ανάλογη κλινική εμπειρία^{33,39,40}. Ωστόσο άλλες μελέτες έδειξαν ότι η εκπαίδευση στη Γηριατρική δεν απέδωσε πάντα θετικά αποτελέσματα, πιθανά λόγω αδυναμιών του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού προγράμματος²³.

Συστηματικές ανασκοπήσεις στο χώρο της Νοσηλευτικής και της Ιατρικής δεν κατέληξαν σε σαφή συμπεράσματα για το ρόλο της εκπαίδευσης και για τις πλέον επιτυχείς εκπαιδευτικές παρεμβάσεις^{41,43}. Η συστηματική ανασκόπηση των Samra και συν⁴² στον ιατρικό χώρο έδειξε ότι η θεωρητική εκπαίδευση από μόνη της δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική στη βελτίωση των στάσεων των γιατρών και φοιτητών έναντι των ηλικιωμένων, όσο οι δραστηριότητες ευαισθητοποίησης και ανάπτυξης ενσυναίσθησης σχετικά με τις ιδιαιτερότητες των ηλικιωμένων (προσωπική επαφή, κλινική άσκηση, προσομοίωση σωματικών αλλαγών κ.λπ.).

Στάσεις φοιτητών Οδοντιατρικής έναντι των ηλικιωμένων

Οι ανάλογες μελέτες σε φοιτητές Οδοντιατρικής και σε εν ενεργεία οδοντιάτρους είναι περιορισμένες και σε γε-

νικές γραμμές καταγράφουν μέτριες ή αρνητικές στάσεις έναντι των ηλικιωμένων ασθενών.

Μελέτη σε πρόσφατα αποφοιτήσαντες οδοντιάτρους στο Βέλγιο κατέδειξε γενικά αρνητική στάση έναντι των ηλικιωμένων που διαβιούν σε μονάδες φροντίδας, αλλά και περιορισμένες γνώσεις για το γήρας⁴³. Το επίπεδο της υπάρχουσας γηροδοντιατρικής εκπαίδευσης δεν φάνηκε να επηρεάζει τα αποτελέσματα, γεγονός που καταδεικνύει την ανάγκη ριζικών αλλαγών στο πρόγραμμα σπουδών⁴³. Σχετικές μελέτες στις ΗΠΑ έδειξαν αρνητική στάση των οδοντιάτρων έναντι της στοματικής φροντίδας ηλικιωμένων, που πιθανά επηρεάζει και το είδος της παρεχόμενης οδοντιατρικής φροντίδας⁴⁴. Όπως και σε ανάλογες μελέτες στον ιατρικό χώρο, έτσι και στο χώρο της οδοντιατρικής η αυξανόμενη κλινική εμπειρία με ηλικιωμένους ασθενείς φαίνεται ότι επιδρά θετικά στις στάσεις των φοιτητών³⁴.

Η έρευνα στο χώρο είναι αναγκαίο να συνεχιστεί, ώστε να καταγραφεί η υπάρχουσα κατάσταση και να αναπτυχθούν οι κατάλληλες εκπαιδευτικές παρεμβάσεις.

ΣΤΑΣΕΙΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι ανάλογες μελέτες στην Ελλάδα είναι εξαιρετικά περιορισμένες και προέρχονται κυρίως από το χώρο της Νοσηλευτικής.

Οι Lambrinou και συν⁴⁵ μελέτησαν τις γνώσεις και στάσεις έναντι των ηλικιωμένων, πρωτοετών και τελειόφοιτων φοιτητών, σε τμήματα Νοσηλευτικής ΑΕΙ και ΤΕΙ της Ελλάδας. Κατέγραψαν μέτρια θετική στάση και μικρή βελτίωσή της στους τελειόφοιτους, η οποία όμως ήταν εν μέρει στατιστικά σημαντική και μόνο στη Νοσηλευτική του ΕΚΠΑ, χωρίς ανάλογη βελτίωση των γνώσεων. Οι ερευνητές τονίζουν την αναγκαιότητα της μελέτης των αναγκών παρεμβάσεων στο πρόγραμμα σπουδών, ώστε να ενισχυθούν οι γνώσεις και στάσεις των φοιτητών έναντι των ηλικιωμένων.

Αντίστοιχη μελέτη στους πρωτοετείς και τελειόφοιτους στη Νοσηλευτική Σχολή Κύπρου έδειξε μέτρια θετική στάση και δεν οδήγησε σε σαφή συμπεράσματα όσον αφορά στην επίδραση της εκπαίδευσης⁴⁶.

Οι Deltisidou και συν⁴⁷ σε μελέτη σε καθηγητές και φοιτητές του Νοσηλευτικού Τμήματος των ΤΕΙ Λαμίας, κατέγραψαν ότι οι τελειόφοιτοι, οι καθηγητές, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία νοσηλευτές και οι γυναίκες παρουσίαζαν πιο θετική στάση έναντι των ηλικιωμένων. Καταγράφηκε ανάγκη για αύξηση του χρόνου επαφής των φοιτητών με ηλικιωμένους ασθενείς.

Οι Γαρεφαλάκη και συν⁴⁸ μελέτησαν τις στάσεις των επαγγελματιών υγείας (γιατρών, νοσηλευτών, κοινωνικών λειτουργών κ.λπ.) όσον αφορά στις ηλικιακές διακρίσεις στη νοσοκομειακή περίθαλψη. Οι ερευνητές βρήκαν ότι ένα σημαντικό ποσοστό εργαζομένων πιστεύει ότι υπάρχουν διακρίσεις στην περίθαλψη σε βάρος των ηλικιωμένων ασθενών στα ελληνικά νοσοκομεία.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί μελέτη του Τμήματος Κοινω-

νικής Εργασίας του ΤΕΙ Ηρακλείου²⁸, σχετικά με τις στάσεις και αντιλήψεις των σπουδαστών του έναντι των ηλικιωμένων, η οποία κατέγραψε ότι οι πρωτοετείς φοιτητές εμφάνιζαν θετικότερες στάσεις και περισσότερο ενδιαφέρον για την φροντίδα της τρίτης ηλικίας σε σχέση με τους μεγαλύτερους. Το εύρημα αποδόθηκε στην αυξημένη επιρροή της οικογένειας στις ηλικίες αυτές. Παράλληλα, τεκμηριώθηκε και η επίδραση της συχνής επαφής με ηλικιωμένους στη διαμόρφωση των θετικών στάσεων. Οι συγγραφείς τονίζουν τις αλλαγές που συμβαίνουν στη σύγχρονη Ελλάδα σε επίπεδο οικογενειακών δεσμών, με τον σημαντικό περιορισμό των επαφών των νέων με τα ηλικιωμένα άτομα και τις πιθανές δυσάρεστες επιπτώσεις που μπορεί αυτό να έχει στην ενίσχυση των αρνητικών στερεότυπων έναντι της γήρανσης στα επόμενα χρόνια.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η γήρανση του παγκόσμιου πληθυσμού, η αύξηση των ηλικιωμένων ασθενών και η ανάγκη απομόνωσης φαινομένων «ηλικιακού ρατσισμού» στην περίθαλψή τους έχει οδηγήσει στο αυξημένο ενδιαφέρον των ερευνητών για τις στάσεις και προκαταλήψεις των υγειονομικών έναντι της τρίτης ηλικίας. Οι αρνητικές στάσεις και προκαταλήψεις των φοιτητών και επαγγελματιών της Υγείας έναντι των ηλικιωμένων αποτελούν πραγματικό γεγονός, που ενισχύεται από τις υπάρχουσες κοινωνικο-οικονομικές πολιτικές, το σύγχρονο τρόπο ζωής και τον περιορισμό των οικογενειακών δεσμών. Υπάρχει ανάγκη μελετών καταγραφής και ερμηνείας του φαινομένου και κυρίως ανάπτυξης τρόπων αντιμετώπισής του, μέσα από πολυεπίπεδες παρεμβάσεις. Ουσιαστικές παρεμβάσεις πρέπει να γίνουν και στα προγράμματα σπουδών των Σχολών Επιστημών Υγείας, ώστε να προληφθεί και να ελεγχθεί το φαινόμενο. Η γηριατρική, γηροδοντιατρική και γεροντολογική εκπαίδευση θα πρέπει να ενταθούν και να ενισχυθούν σε όλα τα επίπεδα της Εκπαίδευσης των υγειονομικών: προπτυχιακή, μεταπτυχιακή και συνεχιζόμενη.

SUMMARY

Attitudes of Health Care students toward older adult.

Ioannidou Kyriaki, Trola Alexia, Kossioni E. Anastassia

hellenic hospital dentistry 9: 101-106, 2016

The world population is rapidly ageing. As increased pathology is recorded in the older population, Health Care professionals will see an increasing number of elderly patients in the near future. However, many studies have shown that medical, dental and nursing students have limited interest in caring for the older patients. Negative stereotypes and attitudes toward the aged,

predisposing to ageism, are common findings in many studies. Many instruments have been developed and applied to measure the ageism phenomenon, such as the Ageing Semantic Differential (ASD), the Kogans Attitudes Toward Old People Scale, the Geriatrics Attitudes Scale, the Fraboni Scale of Ageism and recently the Succession, Identity, and Consumption (SIC) scale. The increased number of scales and the variation in the methodology applied to investigate the phenomenon, preclude comparability of the findings. The effect of various sociodemographic factors has been investigated leading to inconclusive evidence. Some studies have shown that women have more positive attitudes toward the aged, while other researchers report the opposite or no association. Many studies have shown a cultural effect, with Asian students showing less positive attitudes, while other studies did not confirm this finding. Most studies have shown that the level of previous personal and professional contact with older people enhanced positive attitudes. Senior students often showed more positive attitudes compared to junior ones. Education has been extensively studied with inconclusive findings. It appears however that the acquisition of gerontological knowledge alone is not very effective, but the quantity and quality of clinical and social contact with older people has more positive effect. Relevant studies in Dentistry are few; most of them identify the problem and confirm the need to promote positive attitudes toward older dental patients. Studies on the attitudes toward the aged among Greek health care students are rare, most of them in Nursing. All Greek studies stress the need to improve the students knowledge and attitudes toward the care of the elderly people, by implementing significant curriculum reforms. Geriatric, Gerodontology and Gerontology education need to be supported and promoted at all levels: undergraduate, postgraduate and continuing education.

Key words: ageism; aged; Health Science students; attitudes.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Kossioni AE: Is Europe prepared to meet the oral health needs of older people? *Gerodontology* 2012; 29: e1230-1240.
2. Royal College of Physicians (RCP): *Hospitals on the Edge: The Time for Action*. London, 2012.
3. Tadd W, Hillman A, Calnan S, Calnan M, Bayer T, Read S: *Dignity in Practice: An Exploration of the Care of Older Adults in Acute NHS Trusts*. London. Queens Printer and Controller of HMSO, 2011.
4. AlSenany S, AlSaif A: Gerontology course in the nursing undergraduate curricula. *Rev Esc Enferm USP* 2014; 48(6): 1077-1084.
5. Butler RN: Age-ism. Another form of bigotry. *Gerontologist* 1969; 9: 243-246.
6. Butler RN: Ageism- a Foreword. *J Soc Issues* 1980; 36: 8-11.

7. Rochon PA: Health care for older people. Scottish report has international relevance. *BMJ* 2002; 324: 1231-1232.
8. Bowling A: Ageism in cardiology. *BMJ* 1999; 319: 1353-1355.
9. Robb C, Cjhen H, Haley WE: Ageism in Mental Health and Health Care: A Critical Review. *J Clin Geropsychol* 2002; 8: 1-12.
10. Rosencranz HA, McNevin TE: A factor analysis of attitudes toward the aged. *Gerontologist* 1969; 9: 55-59.
11. Polizzi K: Assessing attitudes toward the elderly: Polizzi's refined version of the Aging Semantic Differential. *Educ Gerontol* 2003; 29: 197-216.
12. Gonzales E, Tan J, Morrow-Howell N: Assessment of the refined aging semantic differential: recommendations for enhancing validity. *J Gerontol Soc Work* 2010; 53(4): 304-318.
13. Kogan N: Attitudes toward old people: the development of a scale and an examination of correlates. *J Abnorm Soc Psych* 1961; 62: 44-54.
14. Lambrinou E, Sourtzi P, Kalokerinou A, Lemonidou C.: Reliability and validity of the Greek version of Kogans Old People Scale. *J Clin Nursing* 2005; 14: 1241-1247.
15. Palmore EB: Facts on aging. A short quiz. *Gerontologist* 1977; 17(4): 315-320.
16. Palmore EB: The Facts on aging quiz: Part two. *Gerontologist* 1981; 21(4): 431-443.
17. Λαμπρινού Α: Αξιολόγηση της νοσηλευτικής εκπαίδευσης Ελλάδας και Κύπρου ως προς τη φροντίδα υγείας των ηλικιωμένων. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Νοσηλευτικής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2005.
18. Reuben DB, Lee M, Davis JW Jr, Eslami MS, Osterweil DG, Melchiorre S, Weintraub NT: Development and Validation of a Geriatrics Attitudes Scale for Primary Care Residents. *J Am Geriatr Soc* 1998; 46: 1425-1430.
19. Fraboni M, Saltstone R, Hughes S: The Fraboni Scale of Ageism (FSA): An attempt at a more precise measure of ageism. *Can J Aging* 1990; 9: 56-66.
20. Maxwell AJ, Sullivan N: Attitudes Toward the Geriatric Patient Among Family Practice Residents'. *J Am Geriatr Soc* 1980; 28(8): 341-345.
21. North MS, Fiske ST: A Prescriptive Intergenerational-Tension Ageism Scale: Succession, Identity, and Consumption (SIC). *Psychol Assess* 2013; 25(3): 706-713.
22. Liu YE, Norman IJ, While AE.: While: Nurses attitudes towards older people: A systematic review. *Int J Nurs Stud* 2013; 50(9): 1271-1282.
23. Cheong SK, Wong TY, Koh GC: Attitudes Towards the Elderly among Singapore Medical Student. *Ann Acad Med Singapore* 2009; 38: 857-861.
24. Lovell M: Caring for the elderly: Changing perceptions and attitudes. *J Vasc Nurs* 2006; 24(1): 22-26.
25. Reuben DB, Fullerton JT, Tschann JM, Croughan-Minihan M: Attitudes of beginning medical students toward older persons: a five-campus study. The University of California Academic Geriatric Resource Program Student. *J Am Geriatr Soc* 1995; 43(12): 1430-1436.
26. Haight BK, Christ MA, Dias JK: Does nursing education promote ageism? *J Adv Nurs* 1993.
27. Hatami B, Ahmady AE, Khoshnevisan MH, Lando HA: Senior dental student's attitudes toward older adults and knowledge of geriatric dental care in the Islamic Republic of Iran. *East Mediterr Health J* 2014; 19(3): 172-177.
28. Ανδρακάκη Ε, Σοφή Α, Κουκούλη Σ: Οι στάσεις και αντιλήψεις των σπουδαστών του τμήματος κοινωνικής εργασίας του ΤΕΙ Ηρακλείου απέναντι στα άτομα τρίτης ηλικίας. *ΤΕΙ Κρήτης, Σχολή Σ.Ε.Υ.Π., Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Ηράκλειο, 2007.*
29. Lee M, Reuben DB, Ferrell BA: Multidimensional attitudes of medical residents and geriatrics fellows toward older people. *J Am Geriatr Soc* 2005; 53(3): 489-494.
30. Chua MP, Tan CH, Merchant R, Soiza RL: Attitudes of first-year medical students in Singapore towards older people and willingness to consider a career in geriatric medicine. *Ann Acad Med Singapore* 2008; 37(11): 947-951.
31. Xiao LD1, Shen J, Paterson J: Cross-Cultural Comparison of Attitudes and Preferences for Care of the Elderly Among Australian and Chinese Nursing Students. *J Transcult Nurs* 2013; 24(4): 408-416.
32. Fitzgerald JT, Wray LA, Halter JB, Williams BC, Supiano MA: Relating medical students' knowledge, attitudes, and experience to an interest in geriatric medicine. *Gerontologist* 2003; 43(6): 849-855.
33. Nochajski TH, Waldrop DP, Davis EL, Fabiano JA, Goldberg LJ: Factors That Influence Dental Students Attitudes About Older Adults. *J Dent Educ* 2009; 73(1): 95-104.
34. Devlin H, Mellor AC, Worthington HV: Attitudes of dental students towards elderly people. *J. Dent.* 1994; 22: 45-48.
35. Nochajski TH, Davis EL, Waldrop DP, Fabiano JA, Goldberg LJ: Dental Students Attitudes About Older Adults: Do Type and Amount of Contact Make a Difference? *J Dent Educ* 2011; 75(10): 1329-1332
36. Sadaf A, Yazdanie N: Attitude Of Dental Students Towards The Elderly. *Pak Oral Dental J* 2012; 32: 176-179.
37. Wang CC, Liao WC, Kao MC, Chen YJ, Lee MC, Lee MF, Yen CH: Taiwanese Medical and Nursing Student Interest Levels in and Attitudes Towards Geriatrics. *Ann Acad Med Singapore* 2009; 38(3): 230-236.
38. Williams GO, Clements WM: Family Physicians and Geriatrics: Practice Experience, Age and Attitudes. *Can Fam Physician* 1980; 26: 247-251.
39. Hweidi IM, Obeisat SM: Jordanian nursing students attitudes toward the elderly. *Nurs Educ Today* 2006; 26: 23-30.
40. Soderhamn O, Lindencrona C, Gustavsson SM: Attitudes toward older people among nursing students and registered nurses in Sweden. *Nurs Educ Today* 2001; 21: 225-9.22.
41. Liu YE, Norman IJ, While AE: Nurses' attitudes towards older people: a systematic review. *Int J Nurs Stud* 2013; 50(9): 1271-1282.
42. Samra R, Griffiths A, Cox T, Conroy S, Knight A: Changes in medical student and doctor attitudes toward older adults after an intervention: a systematic review. *J Am Geriatr Soc* 2013; 61(7): 1188-1196.
43. De Visschere L, Van Der Putten GJ, de Baat C, Schols J, Vanobbergen J: The impact of undergraduate geriatric dental education on the attitudes of recently graduated dentists towards institutionalised elderly people. *Eur J Dent Educ* 2009; 13(3): 154-161.
44. Gilbert, GH: 'Ageism' in dental care delivery. *J Am Dent Assoc* 1989; 118(5): 545-548.
45. Lambrinou E, Sourtzi P, Kalokerinou A, Lemonidou C: Attitudes and knowledge of the Greek nursing students towards older people. *Nurse Educ Today* 2009; 26: 617-622.
46. Λαμπρινού Α, Σουρτζή Π, Καλοκαιρινού Α, Λεμονίδου Χ: Αξιολόγηση της στάσης και των γνώσεων των φοιτητών της Νοσηλευτικής Σχολής της Κύπρου ως προς τους ηλικιωμένους. *Κυπριακά Νοσηλευτικά Χρονικά* 2005; 6: 12-19.

47. Deltsidou A, Gesouli- Voltyraki E, Mastrogiannis D, Mantzourou M, Noula M: Nurse teachers and students nurses attitudes towards caring the older people in a province of Greece. Health Science Journal 2010; 4: 245-257.

48. Γαρεφαλάκη Μ, Καρνιάτη Ε, Μαυροκεφαλίδου Ι: Στάσεις και πρακτικές των επαγγελματιών υγείας για τις ηλικιακές διακρίσεις στη νοσοκομειακή περίθαλψη. ΤΕΙ Κρήτης, Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας, Ηράκλειο, 2011.

Διεύθυνση για επικοινωνία:

Αναστασία Ε. Κοσιώνη,
Εργαστήριο Προσθετικής
Οδοντιατρικής Σχολής ΕΚΠΑ,
Θηβών 2 Γουδί,
Αθήνα 11527, 210 7461212,
email: akossion@dent.uoa.gr